

УДК 332.363.711.144

Л.М. Коваленко

Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Визначено особливості розвитку земельних відносин у системі продуктивних сил: екологічну складову землі з її властивостями, що мають первинну цінність, і соціально-економічну, яка відображає єдність соціально-економічного розвитку та взаємовідносин людини з природою. Зроблено теоретико-методологічне обґрунтування екологічного і соціально-економічного аспектів. Запропоновано основні напрями стабілізації екологічної ситуації у сучасному землекористуванні.

Ключові слова: еколого-економічний, соціальні аспекти, парадигма землекористування, земельні відносини.

L. Kovalenko

THEORETICAL FOUNDATIONS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF LAND USE

Land relations development features in the system of productive forces, such as an ecological component of land with its properties being of primary value, and socioeconomic component reflecting the unity of socioeconomic development and the interrelation of man with nature have been determined. The ecological and socioeconomic aspects have been grounded theoretically and methodologically. The main directions of ecological situation stabilization in modern land tenures have been offered.

Keywords: ecological-economic, social aspects, land tenure paradigm, land relations.

Л.Н. Коваленко

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ

Определены особенности развития земельных отношений в системе продуктивных сил: экологическая составляющая земли с её особенностями, которые имеют первичную ценность, и социально-экономическая, которая отражает единство социально-экономического развития и взаимоотношений человека с природой. Сделано теоретико-методологическое обоснование экологического и социально-экономического аспектов. Предложены основные направления стабилизации экологической ситуации в современном землепользовании.

Ключевые слова: эколого-экономический, социальные аспекты, парадигма землепользования, земельные отношения.

Вступ. Проблема еколого-безпечного (сталого) землекористування існувала задовго до початку земельної реформи в Україні. Упродовж тривалого часу використання землі в різних галузях народного господарства України здійснювалося без чітко окресленого еколого-економічного і соціального обґрунтування. Особливо загострилося питання збереження, раціонального використання і розширеного відтворення земельних ресурсів як базису сталого розвитку України. Актуальною проблемою сьогодення є організація використання, збереження і відтворення земельних ресурсів відповідно до принципів сталого розвитку, задекларованих на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро (1992 р.). Підсумки Всесвітньої конференції в Йоганнесбурзі (2002 р.) засвідчили, що людство мало просунулося вперед у цьому напрямі. Особливу увагу слід зосередити на здійсненні сталого розвитку землекористування шляхом комплексного розв'язання проблем забезпечення раціонального використання землі. Дослідження цих питань і є першочерговим завданням як науки, так і практики.

Вихідні передумови. Проблема сталого розвитку – не нова. У першу чергу це стосується використання земельних ресурсів. Дискусії щодо наукового обґрунтування сталого розвитку, раціональ-

ного використання земельних ресурсів набувають все більшої гостроти. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ сталого землекористування зробили провідні вітчизняні вчені: Н.Є. Балаж [2], Д.І. Бабміндра, Д.С. Добряк [3, 4], В.П. Гордієнко [5], Л.Є. Купінець [6], В.Н. Кривов [7], Л.Я. Новаковський, М.А. Олещенко [8], І.О. Новаковська [9, 10], А.Я. Сохнич [11].

Мета статті – визначити особливості розвитку земельних відносин у системі продуктивних сил: екологічну складову землі з її властивостями, які мають первинну цінність, і соціально-екологічну, яка відображає єдність соціально-економічного розвитку та взаємовідносин людини з природою.

Виклад основного матеріалу. Земля є основою людського існування, що визначає її важливу роль у процесі соціально-економічного розвитку суспільства. Як основа екосистеми, знаряддя і предмет виробництва, об'єкт права власності вона є базисом сталого розвитку, умовою соціального прогресу та добробуту людини. Політичні й економічні зміни, які почалися у країнах Центральної та Східної Європи на початку 90-х років ХХ ст., охопили і сферу землекористування. Протягом реформування змінено колишній земельний устрій, закладено нові принципи розвитку земельних відносин.

У відносинах «людина – земля» сьогодні переplітаються накопичені за багато років економічні, соціальні, екологічні, правові, моральні, технологічні й інші проблеми життєдіяльності суспільства. Для розв'язання їх потрібна наукова і практична робота щодо переходу до багатокладного використання землі з різними формами власності на основі установлених юридичних норм, економічних критеріїв, взаємопов'язаного вирішення коротко- і довгострокових завдань тощо [1].

З переходом до ринкових відносин, упровадження приватної власності на землю умови землекористування кардинально змінилися. Перед наукою і практикою постала необхідність зваженого перегляду методологічних основ землекористування та удосконалення механізму управління раціональним використанням земельних ресурсів. Формування нової методології сталого землекористування в Україні відкриває можливості застосування її результатів не тільки для економічного регулювання земельних відносин, а й організації раціонального використання земельних угідь, визначення і обґрунтування системи організаційно-господарських заходів щодо відновлення їх продуктивності.

У результаті теоретичних досліджень встановлено, що на сучасному етапі розвитку економіки земельні відносини слід розглядати як сукупність суспільних відносин стосовно володіння, користування і розпорядження землею як засобом виробництва і предметом праці, опосередкованих формами власності, організаційно-правовими формами господарювання, орендою землі, її купівлею-продажем тощо. При цьому основою земельних відносин, їх найголовнішим стрижнем визнається право власності на землю, а саме: визначення фізичних меж кожної земельної ділянки, одержання сертифікатів на право власності, недопущення порушень меж землеволодіння і землекористування, створення максимально сприятливих умов для успадкування землі, передачі її в оренду, заставу, продажу через земельні аукціони та інші операції, що виникають у процесі розвитку ринкових відносин.

Своєрідність розвитку земельних відносин, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням землею, полягає у відсутності єдиної концепції землекористування та механізму її реалізації. Донедавна земельний фонд України знаходився виключно у державній власності, що обумовлювало директивний характер його використання. Перехід до приватної власності на землю і розвиток ринкової економіки кардинально змінили як земельні відносини, так і характер використання землі.

Соціально-економічні перетворення в Україні потребують ґрунтовних економічних досліджень, розробки системної методології для оптимального поєднання внутрішньої і зовнішньої політики у сфері реформування земельних відносин та розвитку ринкової економіки. На наш погляд, методологія земельної реформи повинна базуватися на об'єктив-

них законах природи і суспільства та відповідних економічних механізмах, здатних реалізувати її у господарській практиці для забезпечення охорони і найбільш раціонального використання земельних ресурсів, підвищення родючості землі, ефективної реалізації права власності кожного громадянина на землю, розвиток різних форм господарювання.

З цих позицій шукати шляхи розв'язання проблем земельної кризи необхідно не тільки в удосконаленні земельних відносин, зосереджуючись переважно на відносинах власності, тобто роздержавленні й приватизації земель, а й у визначенні комплексу інших заходів, насамперед, екологічних, демографічних, соціально-економічних тощо. Земельна реформа не може розвиватися ізольовано від економічної, вона повинна включати не тільки реформування власності, а й сукупність елементів державно-управлінської системи та суспільно-політичного ладу. Лише комплексний підхід до здійснення економічної і земельної реформи дає можливість забезпечити позитивні результати. Спрощений методологічний підхід може орієнтувати на догматизм, позбавити політику й ідеологію конструктивності у ставленні до об'єктивних законів природи і суспільства, що діють як у суспільстві загалом, так і в землекористуванні.

У процесі дослідження з позицій комплексного підходу визначена необхідність гармонійного розвитку земельних відносин у системі продуктивних сил. Першою особливістю такого розвитку є екологічна складова землі з її властивостями, які мають первинну цінність, що не може бути оцінена, оскільки будь-яке життя не існуватиме без них. Здорове навколишнє середовище забезпечує екологічні послуги (чиста вода, ґрунт), від яких залежить усе живе і які підтримують життєдіяльність на планеті.

Другою особливістю є соціально-економічна складова землеволодіння і землекористування, яка відображає єдність соціально-економічного розвитку та взаємовідносин людини з природою, що тісно пов'язана з господарюванням на землі. Це вимагає особливого підходу до організації її використання, зумовлює необхідність раціонального розподілу землі між галузями народного господарства, різними землевласниками і землекористувачами. Звідси виникає потреба у землепорядкуванні території і землеустрою, вимірюванні площ та визначенні меж для господарського використання земельних угідь. Серед найбільш характерних властивостей землі є її обмеженість у просторі, постійність розміщення земельного фонду, що зумовлює необхідність територіальної організації виробництва і оптимізації розвитку продуктивних сил. При цьому не можна залишати поза увагою і велику неоднорідність земельних угідь як за структурою, так і за мозаїчністю ґрунтового покриву.

Земельні ресурси є безпосередньою економічною основою виробничих секторів: промисловості, сільського господарства, лісництва, рекреації,

туризму та ін. Разом це складає індустріальне, економічне, регіональне й інше землекористування. Отже, земельні відносини необхідно розглядати з позицій багатопланового характеру залежно від тих функцій, які вони можуть виконувати в господарстві України.

У демократичному суспільстві при формуванні земельних відносин головне завдання полягає у створенні таких політичних, економічних, соціальних та екологічних умов, які б забезпечували найбільш раціональне, високоефективне використання і відтворення земельних ресурсів. В умовах ринкової економіки землевпорядкування повинно мати адаптивний характер. Це означає, що при здійсненні землеустрою необхідно враховувати як екологічні (природні), так і соціально-економічні фактори.

Україна достатньою мірою забезпечена орними землями на одного жителя (0,66 га ріллі порівняно із 0,24 га у світі), а середньозважений вміст гумусу в орних ґрунтах складає 3,25 %. Однак кількість орної землі у розрахунку на одну особу не корелює з рівнем продовольчого забезпечення населення, оскільки останній залежить не тільки від площі земельних ресурсів і родючості ґрунтів, а й від рівня культури землеробства, структури посівів, економіки країни, розвитку переробної промисловості, соціальних умов і рівня життя населення.

Природний фактор вплинув на формування національних підвалин народу України, культуру, спосіб землекористування. У той же час, об'єктивні умови геополітичного положення країни, зокрема просторовість території і багатство природних ресурсів та суб'єктивні чинники господарювання, сприяли розвитку України екстенсивним шляхом, що призвело до втрат природноресурсного потенціалу. Починаючи з 1990 р., в Україні відбувається помітне сповільнення інерції росту продуктивності ґрунтів, що вимагає невідкладних заходів щодо надання їй якісно нового імпульсу, зокрема забезпечення раціонального управління посівними площами [6].

Поряд з тим, земельний фонд України характеризується надзвичайно високою господарською освоєністю. Частка земель у природному стані становить близько 8 % від загальної площі, а природно-заповідних територій – 2 млн га, що не відповідає світовим стандартам.

Аналіз екологічного стану земель показує, що продуктивний потенціал ґрунтів знаходиться на межі небезпечного виснаження, а їх агробіологічні властивості потребують термінового відновлення.

За експертними оцінками, на 64 % території України найгострішою визнається проблема деградації земель внаслідок господарської діяльності і недодержання природоохоронних та землевідтворюваних вимог. Зростають площі кислих ґрунтів, погіршується екологічний стан сільськогосподарських земель через антропогенне і техногенне навантаження, внаслідок чого 43,2 % площі осушених земель мають підвищену кислотність; 7,6 – засолені; 10,7 – перезволожені; 12,8 – заболочені; 18,4 – піддаються вітровій та 4,6 % – водній ерозії. Спостерігається тенденція погіршення родючості ґрунтів, зокрема середній вміст гумусу понизився до 3,1 %. Це є особливо негативним явищем з огляду на зростання у загальній структурі сільськогосподарського виробництва питомої ваги екстенсивних культур, які зумовлюють значне виснаження ґрунтів. Наведений перелік еколого-економічних проблем деградації ґрунтів в Україні є далеко не повним, але навіть він вражає розмірами та характером наслідків неефективного використання основного багатства країни.

Висновки. Сучасне використання земель в Україні не сприяє одержанню відповідного екологічного і особливо соціально-економічного ефекту. Екологічна роль землі ігнорується, знижується економічна ефективність використання сільськогосподарських угідь, погіршується їх екологічний стан. Однією з причин поглиблення екологічної кризи в Україні є недосконалість земельних відносин, що потребує зміни парадигми землекористування.

На наш погляд, найважливішими напрямками стабілізації екологічної ситуації в сучасних землекористуваннях є: створення екологічної мережі для підтримки екологічного середовища в конкретному господарстві та регіоні; оптимізація структури земельних угідь; створення еколого-економічних моделей сталого розвитку землекористувань для кожної ґрунтово-кліматичної зони в розрізі провінції та інше.

**Рецензент – кандидат технічних наук,
професор В.М. Опара**

Література:

1. Заставнюк Л.І. Проблеми сталого розвитку сільського господарства України у контексті аграрних трансформацій / Л.І. Заставнюк, О.В. Зигрій // Сталий розвиток економіки. – 2010. – № 10. – С. 35–38.
2. Балаж Н.Є. Аспекти екологізації сільськогосподарського землекористування в Україні / Н.Є. Балаж // Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки. – Львів: НВФ «Укр. технології», 2004.
3. Бабміндра Д.І. Сучасний землеустрій – основоположний державний механізм управління в галузі охорони та використання земельних ресурсів / Д.І. Бабміндра, Д.С. Добряк. – К.: Наук. вісн. НАУ. – 2003. – № 67.
4. Добряк Д.С. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологобезпечного використання / Д.С. Добряк, О.П. Канаш, Д.І. Бабміндра, І.А. Розумний. – К.: Урожай, 2009.

5. Гордієнко В.П. Оптимізація сільськогосподарського землекористування як напрям раціонального використання та охорони земельних ресурсів: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/871/1//5202.pdf>
6. Купінець Л.Є. Екологічні імперативи сталого розвитку агропромислового комплексу / Л.Є. Купінець // Науковий вісник. — 2005. — Вип.156. — С. 371–376.
7. Кривов В.Н. Шлях до сталого землекористування складний, але його необхідно пройти / В.Н. Кривов // Землевпорядний вісник. — 2007. — № 2. — С. 37–39.
8. Новаковський Л.Я. Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування / Л.Я. Новаковський, М.А. Олещенко. — К.: Урожай, 2009. — 276 с.
9. Новаковська І.О. Трансформація сільськогосподарського землекористування / І.О. Новаковська. — Чернівці: Прут, 2010. — 208 с.
10. Новаковська І.О. Сучасні проблеми організації сільськогосподарських землекористувань / І.О. Новаковська // Землевпорядний вісник. — 2014. — № 5. — С. 27–29.
11. Сохнич А.Я. Економічні аспекти землекористування / А.Я. Сохнич. — Львів: НВФ «Укр. технології», 1998. — 44 с.

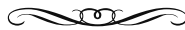
УДК 911.3 : 33(477.52)

А.О. Корнус, О.Г. Корнус

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

В.Д. Шищук

Сумський державний університет

КАРТОГРАФУВАННЯ ПОШИРЕНOSTІ ДЕЯКИХ ВИДІВ ХВОРОБ НАСЕЛЕННЯ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано рівень поширеності хвороб ендокринної системи, розладів травлення й порушення обміну речовин, сечостатевої системи, хвороб ока та його придаткового апарату. Створено низку медико-географічних карт: «Поширеність хвороб органів ендокринної системи серед населення Сумської області», «Поширеність хвороб сечостатевої системи серед населення Сумської області» та «Поширеність офтальмологічних хвороб серед населення Сумської області». З використанням картографічного методу здійснено групування адміністративних районів за рівнем поширеності цих нозологій.

Ключові слова: медико-географічні карти, поширеність хвороб, картографування.

A. Kornus, O. Kornus, V. Shyshchuk

MAPPING OF CERTAIN DISEASES PREVALENCE AMONG THE POPULATION OF SUMY REGION

The article analyzes prevalence of the endocrine system diseases, digestive disorders and metabolic disorders, genitourinary system, diseases of the eye and its adnexa. A number of medical – geographical maps have been drawn, such as «The prevalence of the endocrine system diseases of population of Sumy region», «The prevalence of genitourinary system diseases among the population of Sumy region» and «The prevalence of ophthalmic diseases among the population of Sumy region». Using a cartographic method, administrative districts have been grouped in terms of the spread of the nosology.

Keywords: medical-geographical maps, prevalence of diseases, mapping.

А.О. Корнус, О.Г. Корнус, В.Д. Шищук

КАРТОГРАФИРОВАНИЕ РАСПРОСТРАНЁННОСТИ НЕКОТОРЫХ ВИДОВ БОЛЕЗНЕЙ НАСЕЛЕНИЯ СУМСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье проанализирован уровень распространённости болезней эндокринной системы, расстройств пищеварения и нарушения обмена веществ, мочеполовой системы, болезней глаза и его придаточного аппарата. Создан ряд медико-географических карт: «Распространённость болезней органов эндокринной системы среди населения Сумской области», «Распространённость болезней мочеполовой системы среди населения Сумской области» и «Распространённость офтальмологических болезней среди населения Сумской области». С использованием картографического метода произведена группировка административных районов по уровню распространения этих нозологий.

Ключевые слова: медико-географические карты, распространённость болезней, картографирование.